

ведения имеют четкую нациософскую проблематику, утверждают принципы исторического волюнтаризма, национального героизма и революционизма как эмоционально-протестной энергетики бытия.

Ключевые слова: нациософия, идеализм, иррационализм, волюнтаризм, героизм, консерватизм, неоромантизм, традиционализм.

Bahan Oleh. Lesia Ukrainka in Later Interpretations of Dmytro Dontsov: Natosophical and Cultural Continuum. In this article it is analyzed two essays of Dmytro Dontsov about the dramatic works of Lesia Ukrainka “Three Minutes” and “Lawyer Martiyan”. The author proves that ideologically writer expressed in artistic forms the conservative and idealistic irratsional streams in Ukrainian culture in the early twentieth century. It is explained that it was almost the only author in the Ukrainian literature of that time, who wrote in a such philosophical way. The cause for this was the neo-romantic worldview of Lesia Ukrainka, her individual and heroic spirits. At the same time it is granted attention to the evolution of the outlook of Dmytro Dontsov as the most brilliant Ukrainian theorist of traditionalism and philosophical irrationalism in the article. It is granted the main attention to the analysis of the ideological concepts of Lesia Ukrainka in these dramatic poems, which concentrated her main political views on the modern history of Ukraine in itself. Both works have a clear natsiosofski problems, affirm the principles of historic voluntarism, national heroism and revolutionism as emotional and protest energy of being.

Key words: natosophy, irrationalism, idealism, voluntarism, heroism, conservatism, neoromanticism, traditionalism.

Стаття надійшла до редакції 03.10.2016 р.

УДК 929:316.344.42(477) Кобилки-Сидоренки

Алла Дуба

ІЗ СУЗІР'Я ДРУЗІВ: ЗВИТЯЖЦІ КОБИЛКИ-СИДОРЕНКИ (МАТЕРІАЛИ ДО МАЙБУТНЬОЇ ЕНЦИКЛОПЕДІЇ ЛЕСІ УКРАЇНКИ)

У статті представлено матеріали до біографій знайомих родини Лесі Українки Наталії Павлівни і Гаврила Романовича Сидоренків та їхніх нащадків, які складають інтелектуальну еліту України. Опубліковані тут документальні джерела можуть бути використані для написання статей до енциклопедії Лесі Українки.

Ключові слова: дисертація, бібліотекар-референт, фармаколог, офтальмолог, фтизіатр, інфекціоніст, клітинна біологія, біотехнологія рослин, пташиний грип, генетика.

Уперше почула про Кобилків-Сидоренків я наприкінці 1970-х рр., коли почала працювати в Київському музеї Лесі Українки, згодом познайомилася і з Наталею Павлівною Сидоренко, яка неодноразово приходила до нас на якісь вечори чи просто для щирого спілкування з нами, науковцями. Своєю чергою я і моя колега Олександра Шалагінова бували в гостях у Сидоренків, поступово відкриваючи для себе якийсь зовсім новий світ, власне київський контекст сім'ї Лесі Українки. Наше приятне спілкування на той час ще далеко не повністю означало усвідомлення мною того, що значила ця конкретна родина для Косачів і для України. Сприймала їх радше як симпатичних знайомих і – трохи віддалено – людей, які щось там знали про сестер Лесі Українки, зберігали певні меморії Косачів. І тільки через багато років по тому я усвідомила, з ким щасливо звела мене музейна доля.

Серйозних літературознавчих чи музеєзнавчих досліджень за цією тематикою нема. Є окремі публікації про представників названої родини за вузькопрофесійною тематикою (біологія, медицина), але вони доступні й відомі дуже вузькому колу спеціалістів. Зокрема останнім часом з'явилася ґрунтовна стаття Віктора Кунаха¹ про Павла Сидоренка до його 90-річчя, де присутньо згадано і його батьків, і дружину, і дочку [4]. Тому метою й первісним завданням цього дослідження стало виявлення важливих документальних даних про членів родини Кобилків-Сидоренків із подальшим уведенням цих матеріалів до літературознавчого наукового обігу.

Отже, здавалося б, звичайна київська родина, яка з 1928 р. мешкає в будинку № 6 по вулиці Омеляна Пугачова (колишній Макарівській) у київській місцевості Татарка, Загорівщина (район Лук'янівки). У Вікіпедії зазначено: «Будинок № 6 належав купцю М. Моржанову, з 1929² року – лікарю-фтизіатру, інфекціоністу, головному лікареві Київського туберкульозного диспансеру Гаврилові Сидоренку. Тут бували сестри Лесі Українки – Ізидора Косач-Борисова та Ольга Косач-Кривинюк. Будинок зведений у цегляному стилі наприкінці ХІХ століття». За твердженням Віктора Кунаха, цей будинок, «який нині є пам'ятником історії і культури м. Києва, вже майже 90 років насичений “духом українства”» [4, с. 107]; «У цьому будинку не раз

¹ Кунах Віктор Анатолійович (нар. 28.04.1946 р., с. Селець Житомирської обл.) – доктор біологічних наук, професор, член-кореспондент НАНУ, завідувач відділу генетики клітинних популяцій Інституту генетики НАНУ, професор Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка, учень П. Г. Сидоренка.

² У Вікіпедії помилка – насправді 1928 р.

святкували різні події, а то й просто заходили на філіжанку кави чи склянку чаю практично всі відомі біологи й визначні медики Києва (і не лише Києва). Тут з давніх-давен своїми були і є художники та скульптори династії Голембієвських-Зноби, неодноразово були в гостях мати Лесі Українки письменниця Олена Пчілка, сестри Лесі Українки Ольга Косач-Кривинюк та Ізидора Косач-Борисова, академіки М. Ф. Кащенко, Ф. Г. Яновський, В. П. Філатов, А. Ю. Кримський, Ю. І. Кундієв, Л. В. Хоцянов, певний час жив професор П. К. Шкварніков із сім'єю. А про студентів й аспірантів і, особливо, співробітників кафедри вірусології Київського національного університету імені Тараса Шевченка та відділу клітинної біології і анатомії Інституту ботаніки ім. М. Г. Холодного НАН України я вже й не кажу, їх тут перебував не один десяток та й не по одному разу!» [4, с. 107].

Спершу думалося, що сам факт знайомства цих родин відбувся вже у 1930-х, коли Наталія Павлівна прийшла до Медичної бібліотеки у Києві в час підготовки кандидатської дисертації, а Ольга Косач-Кривинюк, як бібліотекар-референт, почала робити для Наталі Сидоренко якісь необхідні дисертантці переклади із зарубіжних наукових видань. Але те їхнє знайомство могло б відбутися і дещо раніше, бо і сама Наталя Павлівна, і її чоловік Гаврило Романович родом із рідної для Лесі Українки й усіх Косачів-Драгоманових благословенної Полтавщини, а перші свої роки в Києві студентське подружжя Сидоренків мешкало в родині Грушевських, у яких Гаврило Сидоренко був сімейним лікарем. І в той дім на гостину постійно приходила Олена Пчілка зі своїми дітьми чи друзями. Зрозуміло, що найактивнішим, найцікавішим спілкування цих сімей було з 1930-х по 1943 р. Спілкування поступово переросло в щирі дружбу. Вони бували вдома один у одного, разом зростали їхні діти. Багато спільних переживань, проблем, радощів і печалей. Коли ж почалася війна, їм довелося долати голод, холод, повну відсутність коштів, продуктів. Саме тоді Наталя Павлівна Сидоренко разом із Ольгою Петрівною Косач-Кривинюк, Ізидорою Петрівною Косач (Борисовою) та іншими жінками з професорських родин (зокрема з дружиною професора Собкевича¹ Ніною

¹ Собкевич Антон Іванович (01.03.1883 р., с. Максимовичі Радомишльського повіту Київської губернії – 23.12.1945 р., м. Київ) – український фтизіатр, доктор медичних наук, професор Київського медінституту, Київського фармацевтичного інституту (1931–1935), директор Київського НДІ туберкульозу (1926–1929). У 1930 р. був заарештований і звинувачений в українському буржуазному націоналізмі (читав лекції українською, носив українські вишиванки). У нього тоді конфіскували дім і садибу, передавши їх Київському кабельному заводу.

Євгенівною Насальською) почали вишивати українські сорочки за узорами Олени Пчілки і продавати їх на Євбазі.¹ Це давало хоч якусь можливість купити потрібні продукти. Такі сорочки охоче купували й німці. Відтоді в родині збереглась одна із таких сорочок, вишита на батисті. Є також два альбоми українських узорів, зібраних Оленою Пчілкою та Ольгою Косач-Кривинюк, які свого часу не віддали до Київського музею Лесі Українки, бо у час передачі Наталею Павлівною інших матеріалів Косачів онука Світлана, яка тоді багато вишивала, впросила бабусю залишити ті альбоми їй.

Варто окремо розповісти про кожного з представників цієї родини, що згодом може стати основою для певних статей до енциклопедії Лесі Українки та приміток і коментарів у майбутніх виданнях про оточення письменниці.

Сидоренко Наталія Павлівна, дівоче прізвище **Кобилко**.

Народилася 8 вересня (26 серпня за старим стилем) 1892 р. в с. Келеберді² на Полтавщині. Померла 19 червня 1990 р. в Києві. Похована на Берковецькому кладовищі. За фахом була біологом, фармакологом. Захистила кандидатську дисертацію на тему «Вплив соку листків алое на організм». Наукову роботу виконувала у співпраці з видатним українським офтальмологом Володимиром Філатовим.³ Син Наталії Павлівни Павло Гаврилович Сидоренко свідчитиме пізніше: «Совместно с академиком Владимиром Петровичем Филатовым, который бывал в 40[-вые] годы у нас в доме, они⁴ разрабатывали вопросы применения алое⁵, как биогенного стимулятора, для лечения различных заболеваний и в первую очередь при глазных болезнях» [5, арк. 2 (у автора – 3)].

Але не тільки науковою працею вславилася ця людина. Кореспондент газети «Прапор комунізму» свого часу засвідчив про Н. П. Сидоренко, зокрема, таке: «Ця енергійна безстрашна жінка переховувала у своєму домі біженців і киян, за якими полювали окупанти, як медик допомагала молоді уникнути фашистської неволі,

¹ Євбаз – старий київський базар в районі теперішньої площі Перемоги.

² Кременчуцький район, біля м. Комсомольська (Горішні Плавні).

³ Філатов Володимир Петрович (15(27).02.1875 р., с. Михайлівка Пензенської губ., Росія – 30.10.1956 р., м. Одеса) – видатний український офтальмолог, хірург, винахідник, поет, художник (псевдонім «Воталіф»).

⁴ В авторському тексті після «дому» крапка замість коми, а «Они» з великої літери.

⁵ У родині Сидоренків збереглась брошура: Сидоренко Н. П. Лікарська рослина столітник-алое / Н. П. Сидоренко. – К. : Держ. мед. вид-во, 1958. – 28 с.

врятувала і зберегла обладнання кафедри біології медичного інституту» [6]. Поруч із Філатовим, який був щирим другом їхньої родини, бачимо також академіків Миколу Стражеска¹, Миколу Кащенко², Григорія Костюка³. Родина приятелювала також зі знаним дефектологом Іваном Соколянським,⁴ який опікувався сліпоглухоніми дітьми. Наталя Павлівна походила з давнього козацького роду Кобилків, який дав світові зокрема **Катерину Кобилко**, племінницю Наталі Павлівни по братові Івану, більш відому за прізвиськом чоловіка як **Штуль**.

Наталія Павлівна була надзвичайно впевненою господинею. Щотижня придумувала і випікала якийсь новий торт. Навіть уже зовсім літньою жінкою брала свіжоспечений торт і говорила домашнім: «Цікаво, а чи жива N?». І йшла провідати якусь давню приятельку своєї молодості.

Сидоренко Гаврило Романович – чоловік Наталії Павлівни Кобилко (Сидоренко).

Народився 26 березня 1894 р. в с. Пирого Глобинського району на Полтавщині в родині селян-бідняків. Помер 21 жовтня 1965 р. в м. Києві. Похований у Києві на Берковецькому кладовищі. Видатний український інфекціоніст, фтизіатр, один із найкращих учнів Теофіла Яновського.⁵ Перед вступом до медінституту Гаврило Сидоренко

¹ Стражеско Микола Дмитрович (29.12.1876 р., м. Одеса – 27.06.1952 р., м. Київ) – видатний український терапевт

² Кащенко Микола Феофанович (25.04(7.05.) 1855 р., с. Московка Запорізької обл. – 29.03.1935, м. Київ) – видатний український біолог, доктор медицини і зоології, засновник акліматизаційних садів у Томську та Києві, творець (разом з В. О. Караваєвим) зоологічного музею, його перший директор (1919–1926).

³ Костюк Григорій Силович (23.11.(5.12) 1899 р., с. Могильне на Херсонщині – 25.01.1982 р., м. Київ) – видатний український психолог.

⁴ Соколянський Іван Опанасович (25.03.1889 р., станиця Дінська на Кубані – 27.11.1960 р., м. Москва, Росія) – український дефектолог, психоневролог, тифло- і сурдопедагог, організатор Інституту дефектології в Харкові, професор Харківського медінституту, двічі арештований органами НКВД. Приятель Олександра Довженка, Остапа Вишні, Павла Тичини, Миколи Хвильового, Василя Блакитного, Леся Курбаса. Олександр Довженко мріяв створити науково-фантастичний фільм «В глибинах космосу», де головним героєм повинен був стати професор Соколянський.

⁵ Яновський Теофіл Гаврилович (12(24).06.1860 р., с. Минківці на Хмельниччині – 08.07.1928 р., м. Київ) – видатний український терапевт, засновник першої в Києві бактеріологічної лабораторії.

навчався у фельдшерсько-акушерській школі. 1922 р. Гаврило Романович закінчив Київський медінститут. У 1920-х рр. очолював Губздороввідділ Київської губернії, був членом колегії вищих шкіл м. Києва [4, с. 101]. Працював головним лікарем у Київському обласному туберкульозному диспансері, доцентом кафедри туберкульозу Київського медичного інституту. Багато зробив для реабілітації сліпоглухонімих дітей [6]. У 1938–1939 рр. напередодні захисту дисертації за тематикою фтизіатрії Гаврило Романович був репресований за сфабрикованим звинуваченням у тому, що начебто отруїв воду в Дніпрі, отруїв Мануїльського, служив в українській армії (насправді йшлося про на декілька десятиліть старшого від нього чоловіка з таким же прізвиськом, а сам Гаврило Романович тоді був ще зовсім молодим і служив фельдшером у Червоній армії), тобто одночасно було озвучено сім смертних вироків. Дивом виживши в сталінських катівнях, Г. Р. Сидоренко був відправлений на фронт, брав участь у боях біля Івано-Франківська, Києва, був одним з організаторів прориву з німецького оточення нашого війська, яке боронило Київ [6]. Брав участь у Сталінградській битві. Як спеціаліст-інфекціоніст із квітня 1942 р. був призначений командиром Інфекційного госпіталю особливого призначення № 4289 для боротьби з холерою та чумою [4, с. 102; 5, арк. 1 зв. (у автора – 2)]. До речі, німці госпіталю не обстрілювали, боячись розповсюдження інфекцій на великих територіях. Не менш показовою була місія Г. Р. Сидоренка під час підписання мирного договору після закінчення війни: «В последние дни войны и после ее окончания отец был начальником санитарно[й] части Группы¹ Оккупационных войск Германии, в частности обеспечивал (а попросту головой отвечал) медицинское обслуживание и питание всех делегаций во время Потсдамской конференции) в т[ом] ч[исле] И. В. Сталина, Г. Трумена, У. Черчиля, а затем К. Этли» [5, арк. 1 зв. (у автора – 2)]. І у цьому разі йшлося про людину, репресовану в 1930-х, але спеціаліста найвищого класу, якому таки можна доручити свої власні безцінні життя. Чи це не промовистий приклад цинічного парадоксу радянського соцреалізму?!.. І ще один важливий штрих до портрету цього звитяжця: «Після війни він очолював Центральний інститут експертизи і працевлаштування інвалідів, багато

¹ Закреслене надруковане «Штаба», а вгорі над «Оккупационных» дописано «Группа».

зробив особисто для того, щоб у державі почалась розробка індивідуальних протезів для інвалідів війни і праці» [4, с. 102].

Сидоренко Павло Гаврилович – син Наталії Павлівни та Гаврила Романовича Сидоренків.

Народився у Києві 25 травня 1925 р., помер 30 грудня 2015 р. Похований в Києві на Берковецькому кладовищі. Кандидат біологічних наук, один із фундаторів клітинної біології і біотехнології рослин в Україні. Під час Другої світової війни школяр Павло Сидоренко пішов добровольцем на фронт, був тяжко поранений і контужений. «Наприкінці 1944 р. Павло поступив у 4-ту вечірню школу робітничої молоді й за рік закінчив її екстерном (9-й і 10-й клас) з відзнакою. 1945 р. поступив у Київський державний університет на біологічний факультет і вирішив спеціалізуватися по генетиці рослин. [...]. Дипломну роботу Павло виконував під керівництвом Л. О. Токаря, її було присвячено генетичному аналізу селекційних сіянців яблуні» [4, с. 102–103]. Закінчив біологічний факультет Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка. «У 1950–1953 рр. він навчався в аспірантурі на кафедрі генетики [...], де [...] вивчав кореневу систему яблуні» [4, с. 103].

Після захисту кандидатської дисертації працював на агрономічному факультеті Київського сільськогосподарського інституту, читав лекції, проводив практичні заняття. З 1957 р. почав працювати в системі АН УРСР консультантом, згодом ученим секретарем Відділу біологічних наук УРСР та вченим секретарем Об'єднаної вченої ради по захисту кандидатських та докторських дисертацій у галузі біології, членом та відповідальним секретарем у комітеті по науці при Комісії УРСР у справах ЮНЕСКО (1958–1971), став не тільки організатором, а й дослідником, автором і засновником нових наукових напрямів [4, с. 103]. З початку 1960-х рр. брав активну участь у відродженні генетики й цитології (клітинної біології), у заснуванні й роботі Українського товариства генетиків і селекціонерів ім. М. І. Вавилова [4, с. 103–104]. «З квітня 1964 р. П. Г. Сидоренко продовжив наукову і науково-організаційну діяльність в Інституті ботаніки АН УРСР на посадах старшого наукового співробітника та заступника директора інституту з наукової роботи. У відділі цитоембріології [...] Павло Гаврилович створив наукову групу з вивчення культури рослинних клітин і тканин *in vitro*, яку він і очолив. Основним напрямком досліджень цієї наукової групи, яка складалась переважно з аспірантів і

молодих випускників та студентів біологічного факультету Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка, було з'ясування біологічних особливостей рослинних клітин в культурі *in vitro* і можливого застосування культивованих клітин як джерела біологічно активних речовин [...]» [4, с. 105].

Віктор Кунах свідчить: «Павло Гаврилович був надзвичайно активним ученим, він буквально “фонтанував” новими науковими ідеями, якщо ці ідеї здавались співробітникам дивними і вони просто не хотіли працювати над їх реалізацією, він починав цю роботу сам. Зокрема, ще у 1967 р. він придумав і реалізував у працюючому приладі ідею так званої “мікрокузні”, за допомогою якої разом з О. І. Рибченком створював інструменти для мікроманіпуляцій і пересаджував ядра з одних рослинних клітин в інші, використовуючи культивовані клітини тютюну, моркви, партеноцисуса тощо. На цей прилад П. Г. Сидоренко отримав авторське свідоцтво на винахід. Він започаткував дослідження у галузі біоритмології культивованих клітин рослин за автотрофного та гетеротрофного живлення клітин. Активно підключився до робіт з біотехнології біологічно активних речовин та космічної біології, зокрема з використання біомаси культивованих клітин рослин (сої, моркви, броколі, топінамбура тощо) як харчової сировини для забезпечення космонавтів в умовах космічного польоту. Слід особливо підкреслити, що, по суті, всі, хто працював в очолюваній ним групі, це були його учні, що в більшості своїй реалізовували наукові ідеї Павла Гавриловича» [4, с. 105–106]. Активно працював П. Г. Сидоренко над ліквідацією згубних наслідків Чорнобильської катастрофи [4, с. 106]. «Науковий доробок П. Г. Сидоренка включає понад 120 наукових публікацій, він є співавтором трьох монографій і кількох авторських свідоцтв на винаходи» [4, с. 106]. Павла Гавриловича надзвичайно любила молодь. Він був для них, як старший брат і навіть як батько. Завжди цікавився не тільки перебігом наукових експериментів, а й тим, де і в яких умовах проживали його учні, намагався підтримати матеріально. Сидоренко, який став для майбутнього члена-кореспондента НАНУ Віктора Анатолійовича Кунаха першим наставником у науці, дуже багато зробив для нього ще на початку наукової кар'єри, адже коли юнак служив в армії в Білорусії, науковий керівник спромігся доставити туди мікроскоп, і молодий учений працював за улюбленим фахом. Учитель зробив також усе можливе й неможливе, щоб хлопець не потрапив служити

на Даманський, за що і сам мав неприємності від начальства. Кунах свідчить, що завдяки таким людям, як П. Г. Сидоренко, Київ ще не перетворився на «бетонні джунгли».

П. Г. Сидоренко став одним із фундаторів наукового журналу «Вісник Українського товариства генетиків і селекціонерів» та збірника наукових праць «Фактори експериментальної еволюції організмів». 1968 р. було створено в Інституті ботаніки АН УРСР лабораторію структури і функції клітин, де за участю П. Г. Сидоренка проводилися, зокрема, дослідження з клонування [4, с. 105–106]. Працюючи в Президії Академії наук УРСР, Павло Гаврилович брав участь у створенні двох академічних інститутів – Молекулярної біології та генетики, а також Інституту експериментальної патології, онкології і радіобіології ім. Р. Є. Кавецького.

Показово, що 1953 р., в часи гоніння на генетиків, Павло Гаврилович очолив групу студентів Київського державного університету, яка їздила в Мічурінськ та Москву, де він мав дискусію в Горках Ленінських з академіками Т. Д. Лисенком та його ідеологом І. І. Презентом з приводу генетики розвитку плодів рослин, обстоюючи основні положення і висновки своєї кандидатської дисертації, за що був вигнаний з роботи. Улюбленою справою Павла Гавриловича завжди була селекція яблук. «Під час знищення Акліматизаційного саду Павло Гаврилович зміг прищепити у власному саду кілька цікавих сортів і форм рослин, виведених М. Ф. Кащенком, таким чином врятувавши ці сорти», багато з тих унікальних дерев і кущів, дякуючи старанням П. Г. Сидоренка збережені нині зокрема у Національному ботанічному саду ім. М. М. Гришка [4, с. 102].

Сидоренко Олена Володимирівна – дружина Павла Гавриловича Сидоренка, уроджена Венглінська.

Народилась 3 червня 1925 р., померла 27 травня 2007 р. в м. Києві. Закінчила Київський державний університет імені Т. Г. Шевченка 1953 р. Була знаним в Україні й у світі вірусологом. Працювала в лабораторії обласної лікарні, потім в Інституті інфекційних хвороб, згодом у Київському університеті, де 12 квітня 1962 р. стала одним з творців першої в СРСР кафедри вірусології. Доцент, захистила кандидатську дисертацію. Написала докторську. Першою в Україні й у світі 1967 р. висіяла штами пташиного грипу. Але її опередили, що в Україні захищатися за цією тематикою не можна – якась родичка Щербицького працює за спорідненою темою. Довелося їхати на захист до Москви, де все пройшло успішно, але вслід за цим з

України прийшло розпорядження – не затверджувать! Потім був повторний успішний захист при спеціальній комісії з ВАКу, але й на цей раз в Україні докторську О. В. Сидоренко не визнано. Ще й пригадали те, що вона колись, як і більшість цивільних мешканців України, була в окупації. Це стало причиною того, що Олена Володимирівна не могла офіційно бути завкафедри, а мала право тільки багато років виконувати ці обов'язки. Олена Володимирівна багато років співпрацювала з академіком Чехословацької академії наук Діонізом Блашковичем, проводила експерименти на базі всесвітньо-відомого Інституту вірусології в Братиславі й публікувала результати досліджень у високорейтингових міжнародних журналах. Віктор Кунах, який добре знав Олену Володимирівну, свідчить про неї, зокрема, таке: «57 років поряд з Павлом Гавриловичем була його дружина, Олена Володимирівна Сидоренко, відомий вчений-вірусолог, кандидат біологічних наук, доцент, яка вперше в світі показала можливість персистенції вірусу грипу у свійських і диких тваринах, зокрема у перелітних птахах. Вона все своє наукове життя пропрацювала у Київському державному університеті ім. Т. Г. Шевченка, останні роки працювала доцентом і завідувачем кафедри вірусології. Високоерудована, інтелігентна, чуйна людина. Її шанували, любили і поважали як викладачі, так і студенти» [4, с. 106].

Сидоренко Світлана Павлівна – дочка Павла Гавриловича та Олени Володимирівни Сидоренків, онука Наталії Павлівни та Гаврила Романовича Сидоренків.

Народилася 23 вересня 1953 р. в м. Києві. 1975 р. закінчила біологічний факультет Київського державного університету імені Т. Г. Шевченка (спеціальність «цитологія»). 1978 р. захистила кандидатську дисертацію, 1999-го – докторську за спеціальністю «онкологія». Як дослідник працювала в Університеті штату Вашингтон (Сіетл, США), була міжнародним дослідником Медичного інституту ім. Ховарда Х'юза (1995–2001) та запрошеним професором у Науковому інституті дитячого медичного центру у м. Сіетл. З 1998 р. – керівник створеної нею групи біотехнології, а в 2003–2008 рр. – завідувач лабораторії сигнальних каскадів клітин Інституту експериментальної патології, онкології і радіобіології НАН України. Проводить спільні міжнародні дослідження разом із колегами з Академії медичних наук Франції (INSERM), Каролінського Інституту (Швеція), Католицького університету Льовену (Бельгія) за підтримки грантів INTAS та DNIPRO.

Доктор біологічних наук, професор, член-кореспондент Національної академії наук України (з 2015 р.), завідувач відділу молекулярної та клітинної патобіології. Визначний учений у галузі біології нормальних та злоякісно трансформованих клітин і клітинної імунології. Збагатила фундаментальну науку і практичну медицину здобутками першорядного значення. Автор багатьох наукових відкриттів, сотень наукових публікацій, чотирьох монографій, володар семи авторських свідоцтв. Серед нагород – почесна нагорода Академічного рейтингу «Золота Фортуна», медаль «Трудова Слава» (2012 р.). С. П. Сидоренко належить пріоритет у відкритті клітинного рецептору CD150, у вивченні його структури й функцій та ідентифікації нового сигнального мотиву ITSM, вона здійснила багато інших унікальних досліджень, які пройшли апробацію в науково-дослідних і клінічних лабораторіях України і багатьох інших країн світу, включаючи Росію, США, Францію, Німеччину, Великобританію, Ізраїль, Чехію, Японію та ін.

Олександра (Аля) Шандра (дівоче прізвище – Звіглянич) з Сидоренків – дочка Світлани Сидоренко й філософа Володимира Звіглянича (нині мешкає у США), онука Павла та Олени Сидоренків. Правнучка Наталії Павлівни і Гаврила Романовича.

Народилась 1984 р. Закінчила географічний факультет Київського національного університету імені Т. Г. Шевченка, довгий час працювала метеорологом. А від часів Майдану стала журналістом і волонтером, щедро офіруючи своє життя Україні.

Олена Шандра (із Сидоренків), 8 років – дочка Олександри Звіглянич (Шандри, з Сидоренків) та філософа Дмитра Шандри (нащадок роду Тараса Шевченка), онука Світлани Сидоренко, правнучка Павла та Олени Сидоренків, названа на честь прабабусі Олени Сидоренко.

Штуль Катерина Іванівна, дівоче прізвище – Кобилко (28.11.1919 р., м. Жмеринка, Житомирщина, Україна – 26.10.2009 р., м. Париж, Франція) – племінниця Наталії Сидоренко, двоюрідна сестра Павла Сидоренка.

Інженер, письменниця, журналістка, видатна діячка українського національного руху, співредактор (разом із чоловіком Олегом Штулем-Ждановичем¹) газети «Українське слово» (Париж) та багатьох інших

¹ Штуль (Жданович) Олег (01.07.1907 р., с. Лопатичі, Житомирщина, Україна – 04.11.1977 р., м. Торонто, Канада – третій голова Проводу Організації українських націоналістів (1948–1977)).

видань ОУН. Її чоловік **Олег Штуль (Жданович)** довгий час керував ОУН. Незважаючи на те, що Катерина Кобилко емігрувала з України, її українська родина ніколи не забувала своїх закордонних родичів, продовжуючи спілкуватися з ними, підтримуючи у хвилини хвороб і втрат.

Венглінська Марія Володимирівна (народилася 14 травня 1921 р.) – старша сестра Олени Володимирівни Сидоренко. У юності була близькою подругою **Василя Кривинюка** (17 червня 1920 р., м. Катеринослав, нині м. Дніпро – 17 вересня 1987 р., м. Торонто, Канада), племінника Лесі Українки, сина сестри Ольги. Марія 1943 р. відмовилася емігрувати разом із Косачами-Кривинюками-Борисовими.

Марія за освітою хімік, працювала у відділі дозиметрії Інституту ядерних досліджень НАН України. Була одружена із фізиком-ядерником, кандидатом фізико-математичних наук **Іллею Барчуком**.¹ У подружжя дві дочки: **Оксана Барчук**, за фахом радіофізик, уже померла. Є дочка **Анна** (онука Марії Володимирівни), вона аспірантка у Бельгії; **Ірина Барчук** (за першим чоловіком **Зеленська**), фізик і медик. Другий чоловік Ірини – знаний учений-фізик, член-кореспондент НАНУ **Олександр Марченко**. Дітей у Ірини немає.

І сьогодні, через чверть віку з дня нашого прощання з Наталею Павлівною Сидоренко, мені захотілося торкнутися її многотрудного життя й розповісти про те, що ж поєднало її з Київським літературно-меморіальним музеєм Лесі Українки і з самою родиною видатної письменниці. Дещо з їхніх розповідей, наприклад, про унікальний акліматизаційний (мене тоді так вразив цей термін!) сад Миколи Кащенко, який був поруч із їхнім домом і де полюбляли гуляти і Кобилки-Сидоренки, і сестри Лесі Українки, я сприймала тоді, як незбагнено-гарну легенду, ще до кінця не розуміючи, що подвижницький труд видатного українського вченого Кащенко був безжально знищений у 1970-х безголовими недовченими владцями. За розпорядженням другого секретаря ЦК КПУ Івана Лутака² сад мали перенести в Глеваху, але пересадили тільки деякі дерева, а все інше

¹ Барчук Ілля Григорович (18.10.1918 р., с. Чечелівка Гайсинського району Вінницької обл. – 28.06.2000 р., м. Київ) – науковий співробітник Інституту ядерних досліджень НАН України.

² Лутак Іван Кіндратович (1919–2009) – радянський партійний діяч, у 1967–1976 рр. член Політбюро ЦК КПУ.

почали просто нищити. І Павло Гаврилович Сидоренко зробить відчайдушну спробу зберегти унікальні кашценківські рослини: «Як фахівець з генетики рослин і колишній куратор акліматизаційного саду імені М. Ф. Кашценка АН УРСР після ліквідації цього саду Сидоренко переніс на свою присадибну ділянку і переприщепив тут багато унікальних рослин. У його колекції росте чимало одержаних самим господарем генетично цінних гібридів, з якими він проводить дослідження» [6]. Згодом на місці колишнього саду збудували помпезний дім Вищої партійної школи (тепер – Інститути журналістики та Міжнародних відносин Київського національного університету імені Т. Г. Шевченка). Не раз зазіхали й на родинний будинок Кобилків-Сидоренків, але громадськості вдавалося його захищати. «Незвична для нашої залізобетонної доби архітектура будинку і саду Сидоренків приваблює художників-початківців і майстрів пензля. Саме тут, наприклад, створювала свої відомі полотна “Подруги”, “Куманці”, “З високою нагородою”, “Урожай” народний художник України Т. М. Голембієвська.¹ А в маленькій дівчинці – героїні картини Тетяни Миколаївни “Світлана” і нині неважко впізнати дочку Сидоренка-молодшого Світлану Павлівну [...]» [6].

Колишній завідувач Київського музею Лесі Українки, видатний дослідник творчої спадщини Лесі Українки Григорій Аврахов в Історичній довідці, датованій 17 серпня 1999 р., зазначає: «Дбайливо збережені ними [Кобилками-Сидоренками. – А. Д.] цінні речі (серед яких – чашечка Лесі Українки, настінний годинник Косачів, рідкісні видання творів поетеси, твори живопису) прикрасили експозицію музею. Безцінними є спогади про сім'ю Косачів, якими поділилася Н. П. Кобилко-Сидоренко» [1]. А косачівський годинник, збережений Сидоренками, представлений у меморіальній експозиції Київського музею Лесі Українки і міститься у їдальні на першому поверсі (фондовий номер М-43, КН-976). У свою чергу, і я, тоді науковий працівник музею Лесі Українки у Києві, не тільки популяризувала вклад Кобилків-Сидоренків у екскурсіях по музейній експозиції та лекціях, які читала у багатьох, зацікавлених творчим доробком Лесі Українки, аудиторіях, згадувала у своїх публікаціях про музей

¹ Голембієвська Тетяна Миколаївна (нар. 7 вересня 1936 р., м. Київ) – українська художниця, педагог, академік Національної академії мистецтв України (з 1997 р.), вдова скульптора Валентина Зноби (1929–2006), мати скульптора Миколи Зноби.

приятне знайомство, багаторічне спілкування й співпраця Кобилків-Сидоренків із сестрами Косач, згодом збережені ними в часи лихоліть меморіальні речі родини Лесі Українки, які Наталія Павлівна поспішила принести до музею Лесі Українки, тільки-но він був започаткований у Києві [2; 3]. І потому – десятиліття дружби Кобилків-Сидоренків з колективом музею. А відтак і зі мною особисто.

Вітчизняні вчені були або мали б бути першопрохідцями в багатьох галузях знань, але, що знаємо ми, наприклад, про підготовлений українськими вченими політ на Місяць, адже першопідкорювачами Місяця стали американці. І бідна овечка була клонована десь за далекими кордонами, хоча ці ж досліді успішно робили і українці. А скільки ще наших наукових програм несподівано згорталися за якоюсь партійною доцільністю. То сама наука «якась не така» (генетика, кібернетика...), то американців уже не наздогнали, тому й працювати годі. Але такі вчені, як Кобилки-Сидоренки, незважаючи на обставини, звитяжно працювали, завжди жартома називаючи себе «недобитими генетиками».

Висловлюю глибоку й щирю подяку за надані матеріали та наукові консультації представниці цього славного роду Світлані Сидоренко й науковцям Київського музею Лесі Українки Ірині Щукіній, Оксані Константинівській та колишньому науковому працівникові музею Олександрі Шалагінової.

Джерела та література

1. Аврахов Г. Г. Історична довідка. 17 серпня 1999 року, м. Київ. Авторизований машинопис. 1 арк.
2. Диба А. Рідний музей: Освідчення в любові / А. Диба // Українська мова та література. – 2000. – № 8. – С. 7–8.
3. Диба А. «Чи згадали хоч раз ви про мене?»: Кого любила і ким жила велика і незламна Леся Українка / А. Диба // Пробудження (Київ). – 1993. – № 23 (54–55). – С. 6–7.
4. Кунах В. П. Г. Сидоренко – організатор і засновник новітніх напрямів клітинної біології і біотехнології рослин в Україні / В. Кунах // Вісн. Укр. т-ва генетиків і селекціонерів. – 2016. – Т. 14, № 1. – С. 101–109.
5. Сидоренко П. Семья Сидоренко. Чернетка спогадів. Ксерокопія з машинопису. Правки автора. 2 арк.
6. Шуневич В. Чи потрібні яблуні на Марсі? / В. Шуневич // Прапор комунізму. – 1989. – 3 груд. – № 278 (3577). – С. 4.

References

1. Avrakhov, H. 1999. *Istorychna dovidka 17 serpnia* [Historical Background 17th of August]. Kyiv, Authorised typing, 1 sheet (in Ukrainian).

2. Dyba, A. 2000. “Ridnyi Muzei: Osvidchennia v liubovi” [Native Museum: Declaration of love]. *Ukrainska mova ta literatura*, 8: 7–8 pp. (in Ukrainian).
3. Dyba A. 1993. “«Chy zhadaly khoch raz vy pro mene?» Koho liubyla i kym zhyla velyka i nezlamna Lesia Ukrainka” [«Do you ever remember me?»: Whom she loved and who lived large and inflexible Lesia Ukrainka]. *Probudzhennia*, 23 (54–55): 6–7 (in Ukrainian).
4. Kunakh, V. A. 2016. “P. H. Sydorenko – orhanizator i zasnovnyk novitnikh napriamiv klitynnoi biolohii i biotekhnolohii roslyn v Ukraini” [P. H. Sidorenko – organizer and founder of the modern directions of cell biology and plant biotechnology in Ukraine]. *Visnyk ukrainskoho tovarystva henetykiv i selektsioneriv*, 14 (1): 101–109 (in Ukrainian).
5. Sydorenko, P. *Simia Sydorenko* [Sydorenko Family]. Rough copy of memories. Photocopy of typing. Author’s corrections. 2 sheets (in Russian).
6. Shunevych, V. 1989. “Chy potribni yabluni na Marsi?” [Do we need apple trees on Mars?]. *Prapor komunizmu*, 278 (3577): 4 (in Ukrainian).

Дыба Алла. Из созвездия друзей: Победители Кобылки-Сидоренки (материалы к будущей энциклопедии Лесы Украинки). В статье представлены материалы к биографиям знакомых семьи Лесы Украинки Наталии Павловны и Гавриила Романовича Сидоренко и их потомков, которые составляют интеллектуальную элиту Украины. Особенное внимание в исследовании уделено дружбе и сотрудничеству Н. П. Кобылко-Сидоренко с О. П. Косач-Кривинюк, а также сохраненным и впоследствии переданным в Киевский музей Лесы Украинки мемориальным вещам семьи Косач. Опубликованные тут документальные источники могут быть использованы для написания статей в энциклопедию Лесы Украинки.

Ключевые слова: диссертация, библиотекарь-референт, фармаколог, офтальмолог, фтизиатр, инфекционист, клеточная биология, биотехнология растений, птичий грипп, генетика.

Dyba Alla. From the Constellation of Friends: Winners Kobylyky-Sydorenky (Materials for the Forthcoming Encyclopedia of Lesia Ukrainka). Article submissions to the friends’ biographies of Lesya Ukrainka’s family Natalia Pavlivna and Gavrylo Romanovych Sydorenko and their descendants that make up the intellectual elite of Ukraine. Particular attention is paid to the study of friendship and cooperation of N. P. Kobylyko-Sydorenko with O. P. Kosach-Kryvyniuk and stored and later transferred to Kyiv Museum of Lesia Ukrainka memorial things of Kosach’s family. Published here documentary sources can be used to write articles for the Encyclopedia of Lesia Ukrainka.

Key words: dissertation, librarian assistant, pharmacologist, oftalmologist, phtisiologist, infectious disease, cell biology, plant biotechnology, avian influenza, genetics.

Стаття надійшла до редакції 14.10.2016 р.